

EKOLOJİ – ANARŞİ EKSENİNDE BOOKCHIN

Nazlı YÜCEL*

ÖZET

Her türlü otoriteye karşı olan ve bu otoritelerin insanın kendi potansiyelini kullanması önünde engel olarak nitelendiren anarşizm; insanların kendi kendilerini yönetme arzusu içinde buldukları yerlerde şekillenmeye başlamış bir felsefedir. Ondokuzuncu yüzyıl itibariyle anarşist teori ve hareketleri gelişme göstermiş, Godwin, Max Stiner, P.J. Proudhon, Bakunin, Kropotkin'in çalışmaları sayesinde sistemli bir toplumsal felsefe haline gelmiştir. Anarşist teorinin temel kabulleri ekoloji alanında da etkili olmuş ve Murry Bookchin anarşizm ile ekoloji arasında önemli bağlantılar kurmuştur. Bu çalışmada da anarşizm kavramı, anarşizmin öncüleri ifade edildikten sonra anarşizm paralelinde oluşturulan ekoanarşizmin genel felsefesi üzerinde durulacaktır. Daha sonra yeşil politik kuramın öncüsü sayılan Bookchin'in görüşleri ifade edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Anarşizm, Ekoanarşizm, Toplumsal Ekoloji, Ekoteknoloji, Ekocemaat

BOOKCHIN FROM AN ECOLOGY- ANARCHY PERSPECTIVE

ABSTRACT

Anarchism, opposing to all authorities and characterizes these authorities as obstacle in front of using own potential of human beings; is a philosophy acquiring shape at the places where people are willing to govern themselves. As of nineteenth century, anarchist theories and movements showed development and has become a systematic social philosophy by means of the studies of Godwin, Max Stiner, P.J. Proudhon, Bakunin, Kropotkin. Basic acceptations of Anarchist theory have had effects in ecology and Murry Bookchin set important links between anarchism and ecology. In this study as well, following conveying the concept of anarchism and its pioneers, we will emphasize general philosophy of echo anarchism developed in parallel of anarchism. After that, opinions of Bookchin who is deemed as the Pioneer of green politics theory will be conveyed.

Keywords: Anarchism, Echo Anarchism, Social Ecology, Echo Technology, Echo Community.

* Arş.Gör., Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, nazli_yucel@yahoo.com

GİRİŞ

Anarşi; genellikle hükümeteşiz toplum, anarşizm ise bunun gerçekleşmesini amaçlayan toplumsal felsefe olarak tanımlanır. Günümüzde anarşizm kavramı; kurumsal bir otoriteye dayanmayan ya da hükümet olmaksızın yaşayan bir insanın durumunu betimlemek için kullanılır. Anarşi kavramı; hem karışıklık ve kaosa yol açan yönetimsizlik durumuna ilişkin olumsuz bir anlam hem de artık yönetime gerek duymayan bir topluma ilişkin olumlu bir anlam taşır.

Doğası gereği belli kalıplara sokulamayan anarşizmin tam bir tanımını yapmak yanıltıcı olur çünkü anarşizm pek çok farklı düşünce akımı ve stratejiyi kapsayan bir felsefedir. Anarşizm belirli bir dünya görüşünü temel alan sabit bir düşünce yapısı sunamaz. Anarşizmin temel hedefi bütün insanların kendi potansiyellerini tam olarak gerçekleştirmelerine izin veren özgür bir toplum yaratmaktır.

Anarşizm, insanların kendi kendilerini yönetme talebinde buldukları yerlerde biçimlenmeye başlamıştır. Modern şekliyle anarşizm, kısmen sanayileşme ve kapitalizme bir tepki olarak 18. yüzyıl sonunda ortaya çıkmıştır. Böylece anarşizm hem sermayeyi hem de devleti yıkmak gibi ikili bir meydan okuma özelliği kazanmıştır.

19. yüzyıl büyük anarşist teori akımına ve anarşist bir hareketin gelişimine tanık olmuştur. Anarşizmin gerçek babası siyasal hükümetin kaldırılmasını isteyen anarşist ilkeleri ilk kez açıkça ifade eden William Godwin'dir. Alman filozof Max Stiner; hem hükümeti hem de devleti katı biçimde reddeden uzlaşmasız bir bireycilik şekli geliştirmiştir. Proudhon doğal düzeni ancak yapay hükümeti olmayan bir toplumun gerçekleştirebileceğini savunmuştur. Rus devrimci Michael Bakunin ise yaygın ve karmaşık devrimci ayaklanma ve bunu izleyecek istikrarlı bir toplumsal özgürlük ve dayanışma düzeni kullanarak anarşi terimini halka mal etmiştir. Anarşist hareketin kendi kimliğini oluşturmasına yardımcı olmuştur. Peter Kropotkin; yüzyılın ikinci yarısında bilimsel ilkeler temelinde sistemli bir toplumsal felsefe geliştirmiştir. Tolstoy şiddeti çağrıştıran bir terim olduğu için kendisini açıkça anarşist olarak nitelendirmiyse de devlet ve mülkiyete karşı İsa'nın öğretileri temelinde anarşist bir eleştiri getirmiştir. Yirminci yüzyılda; Emma Goldman anarşizme önemli bir feminist boyut katarken, yakın dönemde Murray Bookchin anarşizm ile toplumsal ekoloji arasında önemli bir bağlantı kurmuştur.

Bu çalışmada genel hatları kısaca ifade edilen anarşizm kavramı açıklanarak öncülerinin görüşleri anlatılacaktır. Daha sonra bu düşüncenin paralelinde oluşturulan yeşil anarşizm olarak adlandırılan "Eko-anarşizm"ın genel felsefesi üzerinde durularak özellikle yeşil politik kuramın öncüsü sayılan Bookchin'in görüşleri ifade edilmeye çalışılacaktır.

1. ANARŞİZM

1.1. Kavramsal Çerçeve

Anarşizm kelimesi, köken olarak Yunanca "anarchos (an-archos: yöneteni olmayan)" kelimesinden gelir (Woodcock, 1996: 14). Anarşizm; her türlü kural ve otoriteye karşı olan, toplumların yöneticiler olmadan da var olabileceğini savunan, birey ve toplumun kurtuluşunun ancak birçok olumsuzluğun kaynağı olduğu ileri sürülen devletin ortadan kalkmasıyla mümkün olacağını öne süren, otoriter bir devlet yönetimini ve yasaları reddederek, bireylerin kendi ihtiyaçlarını istedikleri şekilde karşılayabilmeleri için,

kendilerini organize etmelerini öne süren ideoloji ve siyasal felsefedir (Demir ve Acar, 1993:20). Bu felsefe; insanların devlet olmadan da adil ve uyumlu bir düzen içinde yaşayabileceklerini, insanlar üzerinde bir devlet sistemi kurulmasının onlara zarar verdiğini ve kötülük ettiğini savunarak bütün merkezileşmiş otorite biçimlerini reddeder (Love, 1998:97). Anarşizm; devleti, hükümeti, özel mülkiyeti, dini ve aileyi kısaca teşkilatlı bütün kurumları bir bela, kötülük ve sömürme aracı olarak gören ve bunların tamamen ortadan kaldırılmasını isteyen bir doktrindir. Başka bir ifadeyle anarşizm; devleti ve her türlü siyasî otoriteyi ortadan kaldırmayı ve yerine bireylerin serbest dayanışmasını kurmayı amaçlayan siyasî bir harektir (Guerin, 1970:97; Zincirkıran, 1956:37).

1.2.Anarşizmin Teorisyenleri

1.2.1.William Godwin (1756-1836)

1756'da Kilise'yle anlaşmazlığa düşmüş bir Protestan papazının oğlu olarak dünyaya gelen Godwin (Arvon, 1994:25) kendisini bir anarşist olarak adlandırmamış, ancak otoritenin hayatı yok edici eğilimler taşıdığına inanmıştır. Siyasal adalet üzerine yazdığı kitapta Godwin, hükümete dayalı tüm toplumsal sistemleri reddediyor, (Ward, 2004:3) malların gönüllü paylaşımı temelinde otoritenin en aza indirildiği basitleştirilmiş ve merkezsizleştirilmiş bir toplum anlayışı sunuyordu (Woodcock, 1996:66-67).

Godwin'in en şiddetli saldırıları devlete yöneliktir. İster demokrat, ister despotik olsun bütün devletler akla aykırıdır. Oysa insan rasyonel bir varlıktır. Toplum, ihtiyaçlarımızın ürünü olmasına karşın, devlet kötülüklerin ürünüdür. Toplumun dayandığı tek temel, yaptırımları olmayan bağımsız bir ahlâktır (Arvon, 1994:28-31) ve değişmez bir şey varsa o da ahlâktır. Godwin'e göre toplum, insanın karşılıklı yardımlaşma ihtiyacına ilişkin bilincinden doğmuştur. Bireyler arasında iyi ve adil olan, toplum içinde de iyi ve adildir. Toplumun istekleri ve görevleri bireylerin istekleri ve görevleri olmalıdır. Bütün bu açılardan küçük toplumsal grupların, büyük politik kurumlardan üstün olduğunu ileri sürer. Bu çerçevede kamuoyu her şeye yetecektir (Woodcock, 1996:82-90). Godwin, mülkiyet, aile ve evlilik bağı gibi kayıtlardan uzaklaşmış, servet ve kazanç ihtirasından arınmış yeni bir düzende insanların yarım saat çalışarak mutluluğa erişebileceklerine inanmış ve mevcut düzeni eleştirmiştir. Ona göre, insanlığın doğal gelişiminin önündeki en büyük engellerden biri devletse diğeri de mülkiyettir. Ancak mülkiyet derken, sömürüye yol açan mülkiyeti kastetmektedir. (Tüzen, 2002:115). Hukukun yerine aklın mutlak egemenliğinin geçirilmesi gerektiğini önerir (Tüzen, 2002:116).

1.2.2. Max Stirner (1806-1856)

Max Stirner'in gerçek adı Johan Casper Schmidt'tir. Alını haddinden fazla büyük olduğu için bu ad takılmıştır (Arvon, 1994:33). Stirner, saf bireyciliğin en radikal bir ifadesi olan "The Ego and His Own" (Benlik ve Sahip Olduğu) adlı eserinde, birey ve onun isteklerini temel değer olarak ifade eder (Curan, 2007:23;Ward, 2004:62). Devlet, sınırlar, baskı yapar ve bireyi uysallaştırır (Curan, 2007:25). Bundan dolayı birey devlette kendi düşmanını bulmalıdır ve ondan kurtulmak için terörizm ya da isyan anlamına gelen her şeyi kullanma hakkı vardır. Stirner, daha çok sivil itaatsizlik hakkı ve tekniği ile bireyin arzusunun iktidara göre daha üstün olan değerine vurgu yapar (Demirci, 2002:156). Hatta gerekirse, otoriter yönetimlerden kurtulmak için güç kullanılabileceğini de belirtmiştir (Tüzen, 2002: 118). Stirner, bireyin dışında herhangi bir şeyi ortaya attığını düşündüğü tüm politik, toplumsal ya da felsefî doktrinleri yıkmaya koyulmuştur (Woodcock, 1996:101).

Tek gerçeklik, insanın kendi kişiliğidir ve bunu sınırlayabilecek tüm engeller, otoriteyi çağırır.

1.2.3. Pierre Joseph Proudhon (1809-1865)

Proudhon, İlk büyük eseri “Mülkiyet Nedir?”i yayımladıktan sonra anarşizmin teorisyenleri arasında yer almıştır (Curan, 2007:24) Proudhon özellikle ekonomi-politikle ilgilenir. Mülkiyeti hırsızlık olarak tanımlar. Mülkiyetin bir kamu yararının dahi olmadığını belirtir ama ortak mülkiyeti de ret eder (Tüzen, 2002:122). Adalet büyük önem veren Proudhon, adaletin temin edilmesi için devletin mahkum edilmesinin zorunlu olduğunu söyler. İnsanlar ancak karşılıklı olarak yaptıkları sözleşmelerle bağımlı olabilirler, öyleyse kendine özgü hukuksal normlar üzerinde yükselen ve bireylerin üzerinde hiçbir iktidarı olmadığı devletin yasal bir temeli yoktur (Ward, 2004:4). Hangi görüşte olursa olsun, her kim otoriteden söz ediyorsa, aynı zamanda mutlak iktidardan söz ediyor demektir. Oysa “insanın insan tarafından yönetilmesi esarettir.” İktidarı tepeden tabana indirmeyi amaçlayan öz yönetimin ilk ve en önemli kuramcısı da Proudhon’dur. Onun ana düşüncesi, öz yönetimi federalizmdir (Arvon,1994:46-48). Onun toplum modelinde kurumsallaşmaya yer yoktur ve herkes emeğinin karşılığını alabilecektir. Böyle bir düşünce ve model için de devletin ortadan kalkması gerekmektedir (Tüzen, 2002:121).

Proudhon, devlet ve hükümet yerine karşılıklı yardımlaşma ve işbirliği ile özgür sözleşmelere dayalı birlikleri öngörür. Bu birliklerde yasaların yerini sözleşmeler alacaktır. Politik güçlerin yerini ekonomik güçler alacaktır. Federalizm, halkın gerçek egemenliğini sağlayacaktır (Woodcock, 1996:149).

1.2.4. Michael Bakunin (1814-1876)

Bakunin, devleti, özel mülkiyeti ve dini yakın gelecekte üstün olmaya yönelik insanın ilkel doğasının ifadeleri olarak eleştirmiştir (Bakunin, 1998:66-141). Toplumsal evrimin genel yönü anarşizm yönündedir, fakat yalnızca bunu anlayınca kadar halkı eğitmek için değil aynı zamanda anarşizmin önünde duran kuramsal engelleri kaldırmakta şiddet kullanmak için devlet gerekli olacaktır(Demirci, 2002:158). Bakunin’in anarşizmi, toplumsal özgürlük temellidir. (Arvon, 1994:55) Zira Ona göre önemli olan bireyin özgürlüğünü kendi başına gerçekleştirmesi değil, tüm topluma evrensel düzeyde bir özgürlüğün yaşatılabilmesidir (Tüzen, 2002:125). Bakunin’e göre, anarşizmin amaçlarına hem evrimci, hem de devrimci yollara başvurusu ile ulaşılabilecektir. Özel mülkiyet kaldırılacak, toplum toprağın ve üretim araçlarının sahibi olacaktır. Sonra bunlar verimli kullanma yükümlülüğü taşıyan sözleşme ile kişilere ve derneklere bırakılacaktır. Yerel dernekler yavaş yavaş birleşecek Avrupa’yı ve sonunda tüm dünyayı kaplayacaktır. Bakunin, devrimci diktatörlükle devletin özde aynı olduğunu belirtir, bu özde; aptal varsayılan çoğunluğun, üstün zekâlı olduğu varsayılan azınlık tarafından yönetilmesidir (Cangızbay, 1987:22). Bakunin e göre devlet daha radikal bir tavırla tümüyle ortadan kaldırılmalıdır. (Tüzen,2002:126) Onun toplum modelinde, toplumdaki tüm bireylerin yeteneklerini geliştirebilecekleri, mümkün olduğunca eşit araçlara ulaşabilmelerinin sağlandığı, kendi emekleri kadar toplumsal zenginliğe katılmalarını sağlayan bir yapı kurgulanır (Tüzen, 2002:127).

1.2.5. Peter Kropotkin (1842-1921)

Kropotkin, bir siyaset felsefecisi olduğu kadar aynı zamanda bir bilim adamıdır. Anarşizm teorisyenleri arasında en önemlisi olarak kabul edilir. Kropotkin'in temel evrimci düşüncesinde işbirliği önemli bir güçtür. Toplumda işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma, altın yönetim kavramı ile ifade edilebilecek, eşitlik, adalet ve sıcakkanlılığın biçimini alır (Kropotkin, 1999a:303).

Kropotkin'e göre devlet, özel mülkiyet ve din toplumumuzda iş birliğinin daha çok evrilmesini engelleyen kurumlardır (Burns, 1984:41). Devletin radikal bir halk devrimi ile ortadan kaldırılmasını ister. Zira temsilci bir sistem bile bir sömürü ilişkisine işaret eder (Tüzen, 2002:130). Kropotkin ve anarşizme göre, genellikle her hayvan türünün hayatını sürdürmesi ve insanlığın toplumsal gelişmesi karşılıklı yardım ve işbirliğine dayanır. İnsanlar, kişisel menfaatlerinin peşlerinde koştuklarında özgür değildirlir. Buna göre, en yüksek ve en ahlâkî toplumsal düzen, her bireyin başkaları ile karşılıklı işbirliği ile elde edilebilir.

Kropotkin, toplumda herkesin herkesle mücadele ettiği anlayışını reddetmiş ve böylece de, devleti bu mücadelenin odağında “doğal bir dengeleyici” olarak gören liberal anlayışa karşı da bir tavır almıştır(Cantzen,2000:25).Anarşizmi sadece toplumsal bir felsefe olarak değil, bir ahlâk felsefesi olarak da benimser (Woodcock, 1996:208). Özgür işbirliğine önem verdiği için Kropotkin, yasaları baskıcı bulur. Maddi insanlar ülkesinde kanunlara ihtiyaç yoktur (Meriç, 1993,314). O da diğer anarşistler gibi devletin bir hamlede ortadan kaldırılması görüşünü benimsemiştir(Tüzen, 2002:131). Kropotkin'in öne sürdüğü toplumsal düzende, ödemeler herkesin çalışmasına göre değil yalnızca ihtiyacına göre yapılacaktır. Kropotkin'in üzerinde vurgu yaptığı temel temalar kısacası; ortak mülkiyet, ademi merkezleşme ve özerk yönetimdir (Heywood, 2002a:61).

1.3.Anarşist Perspektifinden Otorite, Devlet, Toplum ve Özgürlüğe Bakış

Aşırı bireyselleşmeler dışında anarşistler, toplumu insanlar için en iyisini sağlayan doğal durum olarak görürler. Onlara göre toplum, en az düzeyde müdahale edildiği zaman en iyisini gerçekleştiren ve kendi kendisini düzenleyen bir oluşumdur. Hükümetin yerine neyin geçirileceği sorulduğu zaman anarşistler, “hiçbir şey” derler. Toplum sonsuz harekettir, onu kurmak ya da ona belirli bir tempo kazandırmak gerekmez. Anarşistler insanların barış, özgürlük ve güven içinde bir arada yaşayabileceklerine inanırlar. Doğal yasaların insan müdahalesine gerek kalmadan kendiliğinden düzeni sağlayacağına inanırlar. Doğayla uyum içinde yaşamaları halinde her şeyin mükemmel olacağını düşünürler. Anarşistler hükümetin, yasaların ve mülkiyet eşitsizliğinin olmadığı bir toplumda yaşayan bireyler arasında daha büyük bir çıkar uyumu olacağını vurgularlar.

Anarşist kuramın iddiası, toplumun doğası gereği otonom olduğu ve bu nedenle de yönetilmeye ihtiyacı olmadığıdır. Oysaki devlet, toplumların zaten kendiliğinden, rasyonel biçimde ortaya çıkaracakları düzeni ihlal eden bir güçtür. Devletin varlığı, insanın özgürlüğünü yok eder, çünkü devlet, insanın kendi doğasında var olan evrensel ahlâkı yok ederek, onun yerine kendi yasalarını koyar. Mevcut düzendeki eşitsizlikler, yoksulluklar, baskı, hep devletin eseridir. Yönetmek, yani otorite kurmak, özgürlüğe aykırıdır, eşitliğe aykırıdır, insanın insan olmasına aykırıdır.

Anarşistler, gerçek özgürlüğün ancak devletsiz bir toplumda kazanabileceğine inanırlar. İstedikini değil de, sadece hoşuna gideni ya da kendine uygun olanı yapan insanın özgür olmadığı belirtirler. Özgürlük ile yetki arasında ayırım yaparlar. Genel mutluluğuna

katkıda bulunmak gibi sürekli bir görevimiz olduğu için hoşumuza gideni yapma konusunda olumlu bir hak sahibi olduğumuz görüşünü reddederler. Sınırlanmadan özgürlük en önemlisidir. Ancak; “ahlâkî bağımsızlık” daima zarar verir. Bu nedenle ahlâkî kısıtlamalardan değil, siyasal kısıtlamalardan özgür olmamız gerektiğine inanırlar.

Kıyasacı bir felsefe olarak anarşizm, bütün otorite ve iktidar formlarını çözmeyi arzular. Mümkünse bunları tamamen ortadan kaldırmak için çalışır. Bütün anarşistler devlet ve hükümet biçimindeki siyasal otoriteyi reddederler. İdeal olanı, bütün insanların kendi kararlarını bizzat almaları ve diledikleri gibi davranmaları ve uzmanlara bağlı olmamalarıdır. Anarşistler özgürlük ile eşitlik arasında hiçbir çelişki göremezler ve bunların birbirini güçlendirdiğine inanırlar. Ancak bu eşitlik, ne kanun önünde eşitlik ne de fırsat eşitliği değildir. Bu eşitlik iktisadî ve sosyal anlamda eşitliktir.

2.EKO-ANARŞİZM

2.1.Kavramsal Çerçeve

Ekolojik krize çözüm olarak anarşist fikirlerin öne sürülmesi bugünkü anarşizm biçimleri içinde yaygın olan bir eğilimdir. Bu eğilim, anarşist toplumun hem el ve zihin emeğinin hem de endüstri ile tarımın merkezileşeceği [adem-i merkezîyetçilik] ve birbirine ekleneneceği bir topluluklar konfederasyonuna dayanacağını söyleyen Kropotkin'e kadar uzanmaktadır (Ward, 2004: 90) Kropotkin ile beraber William Morris ve Reclus kardeşlerin çalışmaları, ekolojik konularda anarşistlerin güncel ilgisinin temellerini şekillendirmiştir.

Eko-anarşistleri geleneksel anarşist yaklaşımdan ayıran nokta, birincilerin toplum-doğa ilişkilerini açıklamayı amaçlamasıdır. Eko-anarşistler ister politik ister ekonomik isterse de bireysel olsun her türlü hiyerarşiye karşıdırlar. Küçük ölçekli ve yerinden yönetimli topluluk biçimini toplumsal örgütlenmenin temel birimi olarak kabul ederler. Toplumsal birimin birey değil, grup olduğu bu toplumsal yapıda yardımlaşma ve gönüllülüğün temel olduğu, özgürlüğe saygılı hem ekonomik hem de sosyal anlamda basit yaşamı öngören bir yapıda olduğunu vurgulanır. Eko-anarşistlerin kendi içinde birtakım görüş farklılıkları olsa da doğa ile uyum içinde bir yaşam için temelde kabul ettikleri ve karşı çıktıkları bazı noktalar bulunmaktadır. Genel olarak benimsedikleri ilkeler; bireycilik veya kolektivizm, toplumsal ve politik eşitlik, gönüllülük, federalizm, yerinden yönetim, kırsal yaşam, karşılıklı yardımlaşma, başkalarının çıkarını gözetme, genel olarak karşı oldukları görüşler; kapitalizm, büyük ölçekli gelişme ve yapılanma, hiyerarşi, merkezi yönetim, kentsel yaşam, uzmanlaşma, rekabetçilik olarak sıralanabilir (Pepper, 1993:153).

Eko-anarşistlerin önerdikleri toplum, özgürlüğü sağlayan insanî değerler temelinde örgütlenmiş ve karşılıklı yardım ve işbirliğine dayalı bir toplumdur. Böyle bir yapı aynı zamanda ekolojik dengeyi ve bütünlüğü korumayı kendine bir amaç edinir. Böylece toplum yapısını oluşturmak için merkezi, bürokratik ve geleneksel örgüt biçiminde toplumu arındırmak gerekmektedir. Eğer ekolojik krizin kökleri mevcut toplum yapısında bulunuyorsa, toplumsal ve doğal dünya arasında yeni bir denge ve ilişkiler yaratmak için toplumun ekolojik değerlere göre yeniden nasıl biçimlendirilmesi gereği eko-anarşistlerin üzerinde durduğu en önemli konulardan biridir. Eko-anarşistlere göre; merkezi yönetimler, dev şirketler, hiyerarşik yapılar, bireylerin kendi özgürlüklerini büyük ölçüde yitirmesine neden olmaktadır. Bu durum sonuçta sadece insan üzerinde değil, aynı zamanda doğa üzerinde de bir egemenliğin sürdürülmesine ve tahribatın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu

yıkımın engellenmesinin yolu hiyerarşinin olmadığı, küçük ölçekli, özerk toplulukların temel toplumsal birim olarak kurulması ile olanaklıdır (Turan, 2002: 214).

2.2.Bookchin ve Toplumsal Ekoloji

Her ne kadar klasik anarşizmde ekolojik doğa temalarının kullanılması varsa da, ekolojik düşünce ile anarşizm arasındaki benzerliklerin öne çıkarılması ancak son zamanlarda olmuştur. Eko-anarşizmin iki akımı, anarşizm içinde iki çekim noktasına sahiptir: Toplumsal Ekoloji ve ilkelci anarşistler. Şüphesiz Toplumsal Ekoloji en etkili olan akımdır. Toplumsal Ekoloji, 1950'lerden beri ekolojik konularda, ve 1960'lardan beri de bu konuları devrimci toplumsal anarşizmle bir araya getirme çabası içinde eserler veren Murray Bookchin ile birlikte ifade edilir.

Bookchin'in anarşist gelenek içinde sol-liberter çizgide olması toplumsal ekolojinin anarşist unsurlar içermesine yol açmıştır (Curan, 2007:28-175). Bookchin, anarşist olan Kropotkin'den etkilendiği (Curan, 2007:162) için toplumsal ekoloji üzerinde anarko komünizmin etkileri açıkça görülmektedir (Green and Benewick, 1998:29). Bookchin; modern toplumlarda, hiyerarşik olmayan yapıların ve ademi merkezleşmenin üzerine vurgu yaparak, ekolojik krizlerin kaynağının organik toplum, üretim ve doğanın bozulması olduğunu belirtir (Heywood, 1999b:197). Bookchin'in amacı, ekolojik sorunların toplumsal kaynaklarına ilişkin tutarlı bir görüş geliştirmek, böylece toplumu akılcı bir çizgide tutarak yeniden yapılandıracak eko-anarşist bir proje sunmaktır (Önder, 2003:187).

2.2.1.Toplumsal Ekoloji

Toplumsal ekoloji ekoanarşizmin farklı bir versiyonudur (Curan, 2007:158). Toplumsal ekoloji, toplumun ve insanlığın doğal özünü uyandırmak, genişletmek ve ona ahlaki bir içerik katmak sorumluluğunu üstlenir (Bookchin, 1995a:107). Tıpkı insanların doğaya ait olması gibi, doğanın da insanlığa ait olduğunu söylemek boyun eğme ve egemenlik çevresinde yapılanmış bir ilişki yerine doğa ile toplum arasında oldukça karşılıklı ve bütüncü bir ilişkiyi ifade etmektedir. Ne toplum ne de doğa bir diğerrinin içinde yok olur. Toplumsal ekoloji her birinin bütünselliğini yadsımadan toplumsal olanı ekolojik olanla birleştirir ve bir süreklilik içinde, her ikisinin de ayırt edici niteliklerini yeniden kazandırmaya çalışır (Bookchin, 1995a:109).

Toplumsal ekoloji, toplumla doğa arasında devam eden, son derece gündelik konularda bile belirgin olan karşılıklı etkileşim ve bu etkileşimin yol açtığı sorunlar üzerine sorular sorar (Bookchin, 1999b:42). Toplumsal ekoloji, toplumun nasıl doğanın içinden çıkıp geliştiğini göstermeye çalışırken aynı zamanda toplumun geçirdiği farklılaşma ve gelişmeyi de göstermek durumundadır. Toplumsal ekoloji bu süreçte toplumsal evrimin içinde meydana gelen ve toplumla doğal yaşamı yavaş yavaş karşı karşıya getiren kırılma noktalarını inceler ve tarım öncesi dönemlerden bugünlere uzanan bu karşılaşmayı açıklamalar. İnsanın yalnızca doğaya zarar veren değil, aynı zamanda bilinçli çabaları yoluyla doğayı zengin bir biçimde güçlendirebilecek bir canlıdır. İnsanlığın yaşam dünyasını sömüren ve asalaklara dönüştüren etmenleri ortaya çıkarmak toplumsal ekoloji için son derece önemlidir (Bookchin, 1995a:43).

Toplumsal ekoloji, insanlık ile doğanın ayrılmasının eleştirisinden daha fazlasını sunar. İnsanlığı ve doğayı iyileştirme gereksinimini ortaya koyar. Aslında onları radikal bir

şekilde aşma gereksinimini ortaya koyar. Toplumsal ekolojinin amacı; rastgele toplanmış, özel ve yetersiz bir şekilde yorumlanmış sayısız ayrıntıyı bir araya toplamak değil, bütünlüktür (Bookchin, 1994c:102).

Toplumsal ekolojiyi bu kadar önemli kılan, doğada ve toplumda hiyerarşi lehine hiçbir davayı savunmamasıdır (Davidson, 2009:47-67). Her iki alanda da hiyerarşinin istikrar kazandırıcı ya da düzenleyici bir ilke olarak işlev gördüğü iddiasına kesin bir şekilde karşı çıkar. Var olan biçimiyle düzenin hiyerarşi ile ilişkisi kopmuştur.

Toplumsal ekoloji, tahakkümün olmadığı düşünce ve aklın kılavuzluk ettiği, işbirliğine dayanan bir toplumun yönleri olarak, karşılıklı özgürlük ve öznenliğin birliğine tutarlı bir biçimde odaklanmaktan biraz daha fazlasını sağlayacaksa, başlangıçtan itibaren doğalcı bir etiği kirleten lekeleri kaldıracaktır. Hem insanlığa hem de doğaya ortak bir etik ses verecektir(Bookchin, 1995a:512).

Toplumsal ekolojinin gücü: toplumsal alanın gizli güç olarak en azından doğadaki özgürlüğün gizli boyutunun bir gerçekleşmesi ve ekolojik alanın toplumsal gelişimin başlıca düzenleyici ilkesi olmasının anlaşılmasında ve toplum ile ekoloji arasında birliktelikte yer almaktadır. Kısaca, toplumsal ekoloji, ekolojik bir toplum için bir yol gösterici olarak işlev görür (Bookchin, 1995a:104).

Toplumsal ekoloji bir yandan toplum ve doğa arasındaki farklılıkları, diğer yandan da toplum ve doğanın ne denli iç içe geçtiğini göz ardı etmeden, doğanın nasıl aşama aşama toplumun içine sızdığını araştırır. Dolayısıyla, toplumsal ve doğal alanlar, gündelik yaşamdaki en sıradan etkinliklerde bile kendi niteliklerini yitirmeden karşılıklı bir etkileşim süreci bağlamında iç içe geçerler (Bookchin, 1995a:42).

2.2.2.Toplumsal Ekolojinin Temel Dinamikleri: Eko cemaat ve Eko Teknoloji

Bookchin'e göre ekolojik toplumu yaratmanın/ oluşturmanın yolu ancak eko-teknoloji ve eko-cemaatlerden geçmektedir (Bookchin, 1986d:65). Bookchin ekolojik bir toplum yaratmamız gereği üzerinde durur ki bunun da istekden değil zorunluluktan kaynaklandığını ifade eder ve devam eder; "Böyle bir toplum kapitalist teknoloji ve burjuva toplumunun tarihsel gelişiminin özellikleri olan makineler ve emeğin en ince ayrıntılarına kadar belirlenmesi, kaynakların ve insanların devasa endüstriyel teşebbüsler ve kentsel birimlerde yoğunlaştırılması, yaşamın katmanlara bölünmesi ve bürokratikleştirilmesi, kentten kırdan ayrılması, doğanın ve insanların nesneleştirilmesi şeklindeki tüm eğilimlerin kökten tersine çevrilmesini gerektirir. Bana göre, bu kapsamlı tersine çevirme, kentlerimizi ademi merkezileştirmeye başlamamız ve içinde yer aldıkları eko-sistemlerin kalıbına tam anlamıyla uyum sağlayan tümüyle yeni eko-cemaatler kurmamız gerektiği anlamına gelir. Burada ademi merkezileştirmenin insanları kırsal kesimde tecrit edilmiş aile işletmelerine ya da yaşamsal bile olsa karşı kültür komünlerine dağıtmak anlamına gelmediğini, aksine kentsel geleneğin sakinlerinin kavrayabileceği ve idare edebileceği bir kenti ifade ettiğini belirtir" (Bookchin, 1996e:72).

Bookchin Kentlerin topluluklara ya da eko topluluklara ayrılmasını, içinde yaşadıkları eko sistemlerin kapasitelerine uygun incelik ve ustalıkla tasarlanmaları gerektiğini ifade eder. Teknolojilerin eko teknolojilere uyarlanmasını ve geliştirilmesini, en az hatta hiç kirlenme yaratmayacak biçimde yerel enerji kaynakları ve maddelerinden yararlanmak üzere incelik ve ustalıkla düzenlemesini, sağlıklı bir yaşamı destekleyen ve bireysel isteklerimizin ifadesi olan ihtiyaçlara dair yeni bir ihtiyaç anlayışı geliştirmemizin

gerekliliği üzerinde durur. Toplumsal ya da kişisel tüm tahakküm tarzları içimizde yaşadığımız topluluğa ve doğamıza dair düşüncelerimizden atılmalıdır İnsanların yönetilmesinin yerini şeylerin yönetilmesi almalıdır (Bookchin, 1996e:47).

Bookchin'e göre, böyle bir eko-cemaat kentle kır arasındaki ve hatta mesleki görevlerin rotasyonu ya da çeşitlendirilmesiyle endüstri ve tarımı entelektüel ve fiziksel çalışmayı kaynaştırarak zihinle beden arasındaki açıklığı kapatır. Bir eko-cemaat, işe yaramaz üretim ve teknik, bayağı malların nedensiz büyük miktarlarda üretilmesi ve gözden çıkarılabilen metaların hızlı dolaşımı tarafından değil, üretimde kalıcılığı ve niteliği vurgulayacak esnek, her amaca uygun makinelerden oluşan yeni türden bir teknoloji ya da eko-teknoloji tarafından desteklenecektir.

Bookchin; İnsani boyutlara göre düzenlenmiş eko- cemaatlerin ve eko-teknolojilerin toplumun işlerini yürütmelerini olanaklı kılacak serbest zamanı sağlayarak yeni bir yüz yüze ilişkiler ve doğrudan demokrasi çağı açacağını düşünür. Hiyerarşik toplumun çağlardan öncesinde açtığı çatlakların kapatılabileceğini ve aşılabilceğine inanır. Cinsler ve yaş grupları, kent ve kır, yönetim ve cemaat, zihin ve beden arasındaki uzlaşmaz bölünmenin daha insani ve ekolojik bir sentez içinde uzlaştırılacak ve ahenkli kılınacağını ifade eder. Bu alışkanlıktan, toplumun kendisinin farklılık içinde birlik, kendiliğindenlik ve hiyerarşi tanımayan ilişkilere dayanan bir ekosistem olarak kavranacağı insanlıkla doğal dünya arasında yeni bir ilişkinin doğacağını düşünür.

Kısacası Bookchin, insanın doğa üzerindeki yıkıcı hakimiyetinin kökenini, insanın insan ve erkeğin kadın üzerindeki hakimiyetine kadar izler ve hiyerarşinin kaldırılmasını ister (Curan, 2007:160). Bookchin, Batıdaki tarihsel anarşist gelenekten koparak insanı doğanın bütünleyici bir parçası olarak gören organik bir anlayış geliştirmiştir.

Bookchin anarşi ile ekoloji arasındaki bağlamı göstermeye çalışırken, anarşistlerin toplum ideallerinin, doğadaki yapısal ilişkilerine yönelik olduğu amaçların aynısını hedef almış olduklarını, bu bakımdan da anarşizmin ideallerinin ekolojik bir topluma en uygun temeli oluşturduğunu söyler. Bookchin daha da ileri giderek, ekolojik yıkım tehdidiyle birlikte anarşizmin zorunluluğa dönüştüğünü ileri sürer (Bookchin, 1986d:90-102).

Bookchin'e göre geleneksel ideolojiler, doğa yasası adı altında tahakkümü meşrulaştırmaktadır. Toplumsal ekoloji, hiyerarşi ve tahakküm ilişkisini derinlemesine inceleyerek göstermiştir ki, bu kavramlar toplumsal kavramlardır ve tamamıyla ikinci doğaya aittir. Hiyerarşi ve tahakküm kavramları, toplumsal kavramlardır (Bookchin, 1986d:33).

Bookchin'e göre doğa üzerinde kurulan egemenlik ahlâki değildir ve ekolojik dengenin çökmesine yol açmaktadır. Doğa üzerindeki insan egemenliğinin ortadan kalkması ahlâkidir ve bu doğal çevrenin yıkımının önlenmesi anlamına geleceği gibi ekolojik bir topluma en uygun yapısal temelin oluşturulmasını da sağlayacaktır. Böylece siyasal alanda ulaşılması arzu edilen anarşist toplum ideali kısa yoldan ekolojik bir zorunluluk olarak ilan edilir. Burada egemenlik/tahakküm kavramının kullanım alanlarına bakılmaksızın genelleştirilmesi, anarşist toplum ile ekolojik bir toplum özdeşliğinin kurulmasını sağlamaktadır. Bookchinin evrensel ölçekte egemenlikten/tahakkümden arındırılmışlık düşüncesinin temelinde, insanların iyi işleyen uyumlu bir doğa tasarımının yatar ve toplum ideali de böyle bir uyum anlayışına dayanmaktadır.

Bookchin'e göre doğa çok çeşitlilik içermektedir. Adem-i merkeziyetçi bir yapısı vardır (Bookchin, 1986d:90-91). Bu yapı aynı zamanda öğelerin birbirini tamamlama ilkesine göre kurulmuş olup hiyerarşik bir kademelenme göstermez. Bu nedenle toplumda

çeşitlilikler içermeli, merkeziyetçi olmamalı, öğeleri hiyerarşik değil birbirini tamamlayıcı bir düzenleme göstermelidir. Tıpkı anarşistlerin tasarladıkları toplum gibi.

SONUÇ

Anarşizm farklı düşünce akımları ve stratejileri içeren bir ideolojidir. Anarşizmde pek çok farklı akım olsa da, bazı temel varsayım ve merkezî temalar üzerinde görüş birliği içerisindedirler. Anarşist felsefenin temelinde; insan doğasına dair belirli görüş, mevcut düzene ilişkin bir eleştiri, özgür bir toplum yaratma arzusu ve bu topluma ulaşmak için bir yöntem yatar. Bütün anarşistler, hükümetin ve devletin meşruluğunu, dayatılmış siyasal otoriteyi, hiyerarşiyi ve hakimiyeti reddederek özgür bir toplum yaratma amacını taşırlar. Anarşistlerin özgür gelişim, merkezsizleştirme, çok çeşitlilik ve kendiliğindenlik konularındaki ilgileri ekolojik fikir ve ilgilere de yansımıştır. Hiyerarşi, merkezileşme, devlet ve refahın (belli ellerde) yoğunlaşması; çok çeşitliliği, bireylerin özgür gelişimini ve onların toplumlarının oluşmasını doğal olarak engelleyecektir.

Pek çok açıdan anarşizmin bireylere ve topluluklara güç vererek, ve de politik, toplumsal ve ekonomik gücü merkezden dağıtarak hem bireyin ve toplumsal hayatın özgürce gelişmesini, hem de böylece doğasının artan şekilde farklılaşmasını garanti altına almayı amaçlaması, ekolojik fikirlerin topluma uygulanması olarak düşünülebilir.

Eko-anarşizm ise toplum-doğa ilişkilerini anarşist perspektiften değerlendiren anarşizmin farklı bir boyutudur. Eko-anarşistler ister politik, ister ekonomik isterse de bireysel olsun her türlü hiyerarşiye karşıdırlar. Küçük ölçekli ve yerinden yönetimli topluluk biçimini toplumsal örgütlenmenin temel birimi olarak kabul ederler. Toplumsal birimin birey değil, grup olduğunu bu toplumsal yapıda yardımlaşma ve gönüllülüğün temel olduğu, özgürlüğe saygılı hem ekonomik hem de sosyal anlamda basit yaşamı öngören bir yapıda olduğu vurgulanır.

Hem ekolojistler, hem de anarşistler kendiliğindenliğe vurgu yaparlar ve hem ekolojistler, hem de anarşistler için devamlı olan büyüme artan farklılaşma ile olmaktadır. Genişleyen bir bütün, parçalarının farklılaşması ve zenginleşmesi ile meydana getirilir. Bunun da ötesinde, aynen ekolojistlerin eko-sistemin alanını genişletmeyi ve türler arasındaki özgür karşılıklı etkileşimi yaygınlaştırmayı amaçlamaları gibi, anarşistler de toplumsal deneyin alanını genişletmeyi ve onun gelişmesi önündeki tüm engelleri yok etmeyi amaçlarlar.

Anarşist fikirleri ekolojiye uyarlayan Bookchin'in amacı da ekolojik sorunların toplumsal kaynaklarına ilişkin tutarlı bir görüş geliştirmek, böylece toplumu akılcı bir çizgide tutarak yeniden yapılandırarak eko-anarşist bir proje sunmaktır. Sonuç olarak denilebilir ki, anarşistlerin özgür gelişim, merkezsizleştirme, çok çeşitlilik ve kendiliğindenlik konularındaki ilgileri ekolojik fikir ve ilgilere de yansımış ve anarşizmde farklı bir boyut olara eko-anarşizm ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- ARVON, Henri (1994), *Anarşizm*, Çev: Ahmet Kotil, İletişim Yayınları, İstanbul
- BAKUNIN, Mihail (1998), *Tanrı ve Devlet*, Çev: Remzi Çaybaşı, Belge Yayınları, İstanbul
- BOOKCHIN, Murray (1994c), “Yoketme Gücü Yaratma Gücü”, *Birikim*, Sayı: 57-58,
- BOOKCHIN, Murray (1996e), *Ekolojik Bir Topluma Doğru*, Çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- BOOKCHIN, Murray (1982), *Özgürlüğün Ekolojisi*, Çev: Alev Türker, Ayrıntı Yayınları
- BOOKCHIN, Murray (1995), *Toplumsal Ekolojinin Felsefesi*, Çev: Rahmi G. Ögdül, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul
- BOOKCHIN, Murray (1999b), *Toplumu Yeniden Kurmak*, Çev: Kaya Şahin, Metis Yayınları, İstanbul
- BOOKCHIN, Murray (1986d), *Post-Scarcity Anarchism*, Black Rose Books, Montreal-Buffalo, second edition,
- BURNS, Edward, Mc Nail(1984), *Çağdaş Siyasal Düşünceler*, Çev: Alaaddin Şenel, Birey ve Toplum, yayınları, Ankara
- CANGIZBAY, Kadir (1987), *Siyaset Ötesi Toplum*, V Yayınları, Ankara
- CANTZEN, Rolf (2000) , *Daha Az Devlet Daha Çok Toplum, Özgürlük, Ekoloji*, Çev: Veysel Atayman, Ayrıntı yayınları, İstanbul
- CURAN, Giorel (2007), *21st Century Dissent Anarchism, Anti-Globalization and Environmentalism*, PALGRAVE MACMILLAN, ss. 160
- DAVIDSON, Stewart (2009), “Ecoanarchism: A Critical Defence”, *Journal of Political Ideologies*, 14(1)
- DEMİR, Ömer ve Mustafa ACAR(1993), *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yayınları, İstanbul
- DEMİRCİ, Fatih (2002), “Anarşizm ve Demokrasi”, *Düşünen Siyaset*, sayı:11
- GREEN, Philip and Robert BENEWICK (1998) , *The Routledge Dictionary of Twentieth-Century Political Thinkers*, ss.29
- HEYWOOD, Andrew (1999b), *Political Heywood Theory*, St Martin’s Pres, America, ss, 197
- HEYWOOD, Andrew (2003), *Political Ideologies*, Third Edition, Published by Palgrave Macmilton, Newyork
- HEYWOOD, Andrew (2002a), *Politics*, Published by Palgrave, New York
- KROPOTKIN, Peter (1999), *Anarşist Etik*, Çev: Işık Ergüden, Doruk Yayınları, Ankara
- KROPOTKIN, Peter (1999a), *Ekmeğin Fethi*, Çev: Mazlum Beyhan, Öteki Yayın Evi, Ankara
- KROPOTKIN, Peter (1991), *Etika*, Çev: Ahmet Ağaoğlu, Kavram Yayınları, İstanbul
- LOVE, Nancy, S. (1998), *Understanding Dogmas and Dreams*, Chatham House Publishers, ss. 97

MARSHALL, Peter (2002), *Anarşizmin Tarihi*, Çev: Yavuz Alagan, İmge Kitabevi.

MERCHANT, Carolyn (1992), *Radical Ecology, The Search for a Liveable World*, Routledge, Newyork, London.

MERİÇ, Cemil (1993), *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, İletişim Yayınları, İstanbul, ss.314.

ÖNDER Tuncay (2003), *Ekoloji, Toplum ve Siyaset*, Odak Yayınları, Ankara, ss. 187.

PEPPER, David (1993), *Eco-Socialism, from Deep Ecology to Social Justice*, London, Newyork.

TURAN, Feryal (2002) , “Eko-anarşizm: Yeşil Seçenek”, *Düşünen Siyaset*, Sayı:11

TÜZEN, Hasan (2002), “Mahkum Edilen Bir Dünya: Anarşizm”, *Düşünen Siyaset*, Sayı:11